

Берасцейскія кнігазборы

Biblia swieta/

Cho iest/

Ksiegi Starego y

Nowego Zakonu / wlasnie z

Zydowskiego / Greckiego / y

Lacinskiego / nowo na

Polski iezyl z pil-

noscia y wiernie

wplozone.

BIBLIOTEKA
FUNDACYI
W. HR. BAWOROWSKIEGO

BIBLIOTEKA
W RYCHTACH
KONSTANTEGO PODWYSOCIEGO

БРЭСЦКІ АБЛАСНЫ ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ
БРЭСЦКАЯ АБЛАСНАЯ БІБЛІЯТЭКА імя М. ГОРКАГА
БРЭСЦКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ імя А.С. ПУШКІНА

Берасцейскія кнігазборы

Брэсцкая Біблія–
унікальны помнік
культуры XVI стагоддзя:
да 450-годдзя выдання

Матэрыялы і даклады
міжнароднага круглага стала

Брэст, 29–31 мая 2013 года

Пад агульнай рэдакцыяй
доктара філалагічных навук
М. В. Нікалаева

Брэст
2014

УДК 002.2(476.7)(061.3)

ББК 76.103(4Bei)я431

Б 48

Пад агульнай рэдакцыяй доктара філалагічных навук М. В. Нікалаева

Складальнікі:

А. М. Мяснянкіна – намеснік дырэктара па навуковай рабоце

УК «Абласная бібліятэка імя М. Горкага»,

Т. С. Кавенька – загадчык аддзела краязнаўчай літаратуры і бібліяграфіі

УК «Абласная бібліятэка імя М. Горкага»

Рэдакцыйная калегія:

А. М. Вабішчэвіч – доктар гістарычных навук, загадчык кафедры гісторыі славянскіх народаў УА «БрДУ імя А. С. Пушкіна»,

Т. П. Данілюк – дырэктар УК «Абласная бібліятэка імя М. Горкага»,

А. І. Мысык – Генеральны консул Украіны ў г. Брэсце,

А. М. Мяснянкіна – намеснік дырэктара па навуковай рабоце

УК «Абласная бібліятэка імя М. Горкага»,

М. В. Нікалаў – доктар філалагічных навук, загадчык аддзела рэдкай кнігі Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі

Б48 Берасцейскія кнігазборы. Брэсцкая Біблія – унікальны помнік культуры XVI стагоддзя: да 450-годдзя выдання : матэрыялы і даклады міжнароднага круглага стала, Брэст, 29–31 мая 2013 г. / Брэсцкі абласны выканаўчы камітэт, УК «Абласная бібліятэка імя М. Горкага» ; склад. А. М. Мяснянкіна, Т. С. Кавенька ; пад агул. рэд. М. В. Нікалаева. – Брэст : БрДТУ, 2014. – 248 с. : іл.

ISBN 978-985-555-265-0.

Зборнік працягвае традыцыю публікацыі дакладаў кнігазнаўчых канферэнцый «Берасцейскія кнігазборы». Трэці выпуск - вынік працы міжнароднага круглага стала «Брэсцкая Біблія – унікальны помнік культуры XVI стагоддзя: да 450-годдзя выдання» (Брэст, 29–31 мая 2013 г.). Аўтары з Беларусі, Латвіі, Літвы, Польшчы, Расіі і Украіны прадстаўляюць вынікі даследаванняў гісторыі і існавання Берасцейскай Бібліі ў прыватнасці і гісторыі культуры рэгіёна ўвогуле. Выданне адрасавана шырокаму колу карыстальнікаў: гісторыкам, культурологам, кнігазнаўцам, бібліёграфам. Можа быць карысным для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй і духоўнай спадчынай Беларусі.

УДК 002.2(476.7)(061.3)

ББК 76.103(4Bei)я431

ISBN 978-985-555-265-0

© Складальнікі А. М. Мяснянкіна, Т. С. Кавенька, 2014

© Дызайн і макет Г. І. Мацур, 2014

© Афармленне. ТАА «Паліграфіка», 2014

© УА «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна», 2014

Рэфармацыя ў ВКЛ у беларускіх гістарычных даследаваннях

Рэфармацыйны рух на тэрыторыі Беларусі ў XVI ст. пачаў вывучацца з сярэдзіны XIX ст. расійскімі дарэвалюцыйнымі гісторыкамі М. Любовічам, М. Карэевым і інш. Рэфармацыя разглядалася не як выключна рэлігійны фактар, а як культурна-палітычны рух.

У савецкі перыяд першым з даследчыкаў звярнуўся да гэтай праблематыкі У. Пічэта ў працы «Белоруссия и Литва XV–XVI вв.». У Савецкай Беларусі ў 1920-я гг. у рамках «нацыянал-дэмакратызму» толькі вызначыліся пэўныя даследчыцкія пазіцыі, пакуль слаба абгрунтаваныя, навукова-асветніцкага, дэкларатыўнага характару. У асноўным яны не выходзілі за тэматычна-праблемны дыяпазон, які быў акрэслены В. Ластоўскім яшчэ ў 1910 г. у яго «Кароткай гісторыі Беларусі». Прычыны пашырэння рэфармацыйнага руху на беларускіх землях ён звязваў з рэлігійнымі супярэчнасцямі: «побач з каталіцтвам была іншая, старая вера, асіленая новай, але не змірылася са старой»¹. Сярод заможных апекуноў пратэстантызму, асабліва кальвінізму, называў найперш Радзівілаў. Пальма першынства аддавалася М. Радзівілу Чорнаму, які паводле В. Ластоўскага заснаваў 163 кальвінісцкія зборы — у Вільні, Бярэці, Гальшанах, Нясвіжы, Наваградку і іншых гарадах. В. Ластоўскі параўноўваў С. Буднага, які «гарачым словам будзіў на-

1 Ластоўскі В. Ю. Кароткая гісторыя Беларусі. Мінск, 1992. С. 43.

цыянальную думку» (як і В. Цяпінскі), з польскім мысліцелем эпохі Рэфармацыі А. Ф. Маджэўскім, што выступаў за польскі характар рэлігійнага жыцця. Разам са станоўчым значэннем рэфармацыйнага руху («гэта была цэлая рэвалюцыя ў жыцці Беларусі, ён зрушыў з месца ўсе думкі, усе звычаі і традыцыі народа»²) В. Ластоўскім вылучаўся, паводле яго меркавання, адмоўны бок (які «прынёс ... шмат шкоды»³) — устанаўленне згоды беларускага і літоўскага народаў, што не спрыяла іх большай незалежнасці ад Польшчы, а наадварот — прывяло да Люблінскай уніі 1569 г. Рэфармацыйны рух быў занадта сухі, рацыяналістычны, не адпавядаў ментальнасці беларускага народа.

В. Ластоўскі закрануў і вытокі беларускага кнігадрукавання. Першай *беларускай* (хаця гэта было адно з першых *славянскіх* кірылічных выданняў) кнігай называў «Трыёдзь каляровую», надрукаваную ў Кракаве ў 1483 г., а другой — «Октаіх», што выдаў там жа ў 1491 г. Швайпольт Фіель. З'яўленне кнігадрукавання раней, чым у суседніх народаў (напрыклад, палякаў), В. Ластоўскі звязваў з высокім узроўнем культуры беларускага народа⁴. Біблія Ф. Скарыны 1517 г., перакладзеная з лацінскай мовы, названа другой друкаванай Бібліяй пасля чэшскай Бібліі 1488 г. Яе з'яўленне менавіта ў Празе тлумачыў малымі магутнасцямі кракаўскай друкарні⁵. Акрамя віленскіх друкарняў, сярод друкарняў XVI ст. на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага пералічаны друкарні ў Нясвіжы, Любчы, Слуцку, Заслаўі, Магілёве, Полацку, Мінску, Пінску, Заблудаве, Супраслі, Еўі. Друкарня ў Бярэсці не ўзгадана. Мяркуем, што польскамоўная, лацінамоўная друкаваная прадукцыя не бралася ў разлік у «нацыянал-дэмакратычнай» канцэпцыі гісторыі Беларусі.

У. Ігнатоўскі ў сваім «Кароткім нарысе гісторыі Беларусі» ў пытаннях асэнсавання рэфармацыйнага руху не выйшаў за межы акрэсленага В. Ластоўскім. «Трыёдзь каляровая» 1483 г. таксама называецца першай *беларускай* друкаванай кнігай. Пералічваюцца тыя ж самыя друкарні XVI ст., сярод якіх друкарні ў Бярэсці няма. Сярод ідэолагаў Рэфармацыі названы С. Будны і В. Цяпінскі. Паводле У. Ігнатоўскага, рэфармацыйны рух «абудзіў ... культурна-нацыянальныя пытанні»⁶. Прычынамі адносна слабога развіцця рэфармацыйнага руху на беларускіх землях у параўнанні з заходнееўрапейскімі краінамі («у нас

2 Там жа. С. 52.

3 Там жа. С. 44.

4 Там жа. С. 48.

5 Там жа. С. 50.

6 *Ігнатоўскі У. М.* Кароткі нарыс гісторыі Беларусі. 5-е выд. Мінск, 1991. С. 102.

не было беларускіх Лютэраў і Кальвінаў») справядліва называецца яе вузкая сацыяльная база, з якой былі выключаны нізы. Рэфармацыйны рух (пераважна кальвінізм) стаў своеасаблівай рэлігійнай фрондай для феадальнай арыстакратыі, шляхты, мяшчан.

У БССР у рамках юбілейных урачыстасцей 1925–1926 гг., прымеркаваных да 400-годдзя беларускага кнігадрукавання (аналагічныя мерапрыемствы праходзілі і ў Заходняй Беларусі), уздымаліся і пытанні Рэфармацыі на беларускіх землях. У Пічэта адзначаў узаемасувязь айчыннага гуманізму і Рэфармацыі, якая разумелася не толькі ў якасці грамадска-рэлігійнага, але і нацыянальна-культурнага руху. Аднак калі гэта з'яўляецца цалкам апраўданым адносна Ф. Скарыны, В. Цяпінскага, то ў С. Буднага, М. Гусоўскага і шэрагу іншых айчынных мысліцеляў нацыянальна-культурная арыентацыя хоць і прысутнічала, але не была дамінуючай у сістэме светапоглядных каштоўнасцей⁸. Звярталася ўвага пераважна на кірылічнае кнігадрукаванне. Польскамоўныя старадрукі (сярод якіх Брэсцкая Біблія) звязваліся пераважна з польскай культурай. На іх не звярталі ўвагі прадстаўнікі беларускай нацыянальна-дэмакратычнай плыні (нават у фундаментальным кнігазнаўчым даследаванні В. Ластоўскага «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі», што выйшла ў Коўне ў 1926 г.).

У Пічэта прызнаваў, што «праз пратэстантызм у Заходнюю Русь пранікала заходняя, польская адукаванасць, якая адлюстроўвала ідэі італьянскага Адраджэння»⁹. «Першая заходняя руская друкарня адкрываецца ў 1525 г. у Вільні, куды была перанесена з чэшскай Прагі руская друкарня, адкрытая заходнерускім выхадцам Ф. Скарынай»¹⁰. Акрамя Вільні, сярод цэнтраў кнігадрукавання ў ВКЛ пералічаны Нясвіж, Заблудаў.

У навукова-папулярным нарысе Я. Найдзюка, І. Касяка фактычна паўтараюцца тэзісы пра Рэфармацыю (пра дасягненні ў галіне кнігадрукавання — ізноў «Трыедзь каляровая» (Кракаў, 1483 г.) называецца першай беларускай друкаванай кнігай; пра слабую сацыяльную базу; пра супрацьдзеянне езуітаў; той жа пералік друкарняў), выкладзеныя В. Ластоўскім, У. Ігнатоўскім. Нацэленасць М. Радзівіла Чорнага на кальвінізм тлумачыцца тым, што «хацеў зрабіць пратэстанцтва бе-

7 Там жа.

8 *Падокшын С. А.* Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі : ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага. Мінск, 1990. С. 10–11.

9 *Пичета В. И.* История белорусского народа. Минск, 2003. С. 52.

10 Там же.

ларускай нацыянальнай верай, што не была б падпарадкавана ні Варшаве, ні Маскве»¹¹.

Заходнебеларускі рэлігійны і грамадскі дзеяч А. Станкевіч разглядаў рэфармацыйны рух на беларускіх землях, які кваліфікаваў вялацякучым працэсам, менавіта ў кантэксце міфалагізаванага «залатога веку» беларускай культуры XVI–XVII стст. Паводле яго ацэнкі, «пратэстанты пакінулі свой след» — у якасці доказу называў выданне С. Будным «Катэхізіса» ў Нясвіжы ў 1562 г., мецэнацкую дзейнасць М. Радзівіла Чорнага. Так як «кальвіністы найбольш працавалі сярод польскіх і спольшчаных магнатаў», то зразумелым быў іх пераважны зварот да польскай мовы¹². А. Станкевіч называў пачынальнікам друкавання кірылічных кніг на стараславянскай мове ў Кракаве ў 1491 г. якраз Швайпольта Фіёля, а доктара Ф. Скарыну, што выдаў у 1517 г. у Празе першую ўсходнеславянскую друкаваную Біблію, своеасаблівым «хросным бацькам» усіх беларускіх друкарняў XVI ст.¹³

Пасля разгрому ў 1930-я гг. «нацыянал-дэмакратызму» ў БССР у гістарычнай навуцы замацавалася манаполія марксісцка-ленінскай (сталінскай) метадалогіі. Пытанні рэфармацыйнага руху, грамадскай думкі (гуманістычны светапогляд Ф. Скарыны) закранаў У. Перцаў у маі 1948 г. у сваім дакладзе ў АН БССР¹⁴. Пасля ўзнятай дыскусіі значна ажывіліся даследаванні ў галіне скарызнаўства.

Аднак у беларускай савецкай навуцы сур'ёзныя даследаванні праблематыкі Адраджэння і Рэфармацыі ў Беларусі пачаліся толькі ў другой палове 1950-х — 1980-я гг. Займаліся гэтым як гісторыкі, так і асабліва філосафы, культуролагі, філолагі — Л. Абэцэдарскі, С. Александровіч, М. Алексютовіч, М. Батвіннік, Г. Галенчанка, З. Капыскі, У. Конан, С. Майхровіч, У. Мялешка, С. Падокшын, Я. Парэцкі, Я. Юхо і іншыя вучоныя.

Асаблівы ўклад у вывучэнне рэфармацыйнага руху ўнёс С. А. Падокшын. Яго фундаментальныя манаграфіі пра грамадскую думку Беларусі

11 Найдзюк Я., Касяк І. Беларусь учора і сёння : папулярны нарыс з гісторыі Беларусі. Мінск, 1993. С. 67–68.

12 Станкевіч А. Беларуская мова ў школах Беларусі, XVI і XVII ст. Вільня, 1928. С. 10.

13 Станкевіч А. Доктар Францішак Скарына — першы друкар беларускі (1525–1925). Вільня, 1925. С. 59.

14 Ботвинник М. Б. Изучение жизни и деятельности Франциска Скорины в БССР // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. М., 1979. С. 130.

эпохі Адраджэння і Рэфармацыі¹⁵ ў многім прадвызначылі складанне агульнай навуковай карціны рэфармацыйнага руху, якая не страціла сваёй вартасці і на сучасным этапе развіцця беларускай гуманітарнай навукі. Ім былі выкладзены наступныя канцэптуальныя пазіцыі адносна Рэфармацыі ў Беларусі.

1. Рэфармацыя звязваецца з фарміраваннем беларускай народнасці, беларускай культуры, узнікненнем і развіццём кнігадрукавання, асветы, пашырэннем культурных, навуковых сувязей з іншымі народамі.

2. Рэфармацыя садзейнічала фарміраванню этнічнай самасвядомасці беларускага народа.

3. Раскрыты ўплыў Рэфармацыі на грамадскую думку — шырокае распаўсюджванне антыфеадальных, рацыяналістычных, матэрыялістычных і атэістычных ідэй (уклучэнне аўтарам апошняга трэба ўспрымаць у якасці яго своеасаблівай «даніны модзе» тагачаснай савецкай атэістычнай палітыцы); узнікненне арыгінальных сацыялагічных, філасофскіх канцэпцый; вызначэнне ролі антытрынітарызму (найбольш радыкальнага рэфармацыйнага напрамку) у фарміраванні філасофскай і сацыялагічнай думкі Беларусі і Літвы.

4. У рэфармацыйны рух былі ўцягнуты ўсе саслоўі (ва ўмераныя напрамкі – магнаты, шляхта, у радыкальныя плыні — гарадскія нізы).

5. Рэфармацыйны рух сфарміраваўся найперш на айчынай глебе, хаця ўлічваўся ўплыў ідэй Захаду і Усходу, г. зн. *Рэфармацыя ўяўляла сабой нацыянальную гістарычную з’яву* (менавіта гэтая выснова набыла ключавое значэнне для разумення рэфармацыйнага руху ў Беларусі на працягу ўсіх наступных дзесяцігоддзяў савецкай і постсавецкай гісторыі).

6. Рэфармацыя была цесна звязана з гуманістычнай культурай у Еўропе.

7. На радыкалізацыю Рэфармацыі ў Беларусі яшчэ да антытрынітарыяў аказвалі ўплыў рускія вольнадумцы.

8. Адчувальным быў уплыў польскай Рэфармацыі (ідэй А. Ф. Маджэўскага і іншых мысліцеляў).

9. Аказваў уплыў нямецка-мараўскі анабаптызм.

10. Пашыраліся рацыяналістычныя ідэй італьянскага антытрынітарызму.

15 *Подокшин С. А.* Реформация и общественная мысль Белоруссии и Литвы (вторая половина XVI — начало XVII в.). Минск, 1970. 224 с. ; *Подокшин С. А.* Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі : ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага. Мінск, 1990. 285 с.

11. Вылучаны дэтэрмінуючыя фактары, што прадвызначылі Рэфармацыю ў Беларусі: сацыяльна-эканамічнае становішча, сацыяльныя, этнаканфесійныя і іншыя супярэчнасці¹⁶.

У 1970–1980-я гг. С. Падокшын, У. Конан і іншыя беларускія даследчыкі даказалі наяўнасць у Беларусі ў XVI–XVII стст. рэнесанснага гуманізму, культуры. З культурна-тыпалагічнага пункту гледжання Адраджэнне ў Беларусі доказна аднеслі да ўсходнееўрапейскага, якое арганічна ўпісваецца ў паўночнае Адраджэнне¹⁷. Спрэчкі да сённяшняга часу захоўваюцца толькі адносна таго, наколькі глыбока новая культура пранікла ў грамадскае жыццё. С. Падокшын разглядаў Адраджэнне ў Беларусі ў адзінстве агульнаеўрапейскага і рэгіянальна-нацыянальнага, якое разам з агульнымі рысамі мела і спецыфіку. Сярод асаблівасцей вылучаў цесную сувязь Адраджэння з Рэфармацыяй, асабліва з радыкальнымі плынямі. Гуманізм ідэйна падрыхтаваў Рэфармацыю. Амаль усе айчынныя гуманісты эпохі Рэнесансу былі блізкія да Рэфармацыі (Ф. Скарына, Л. Зізаній і інш.) ці непасрэдна ўдзельнічалі ў ёй (С. Будны, В. Цяпінскі, А. Валян і інш.). Ідэолагі радыкальнага рэфармацыйнага руху (антытрынітары) вырашалі многія сацыяльныя, этычныя, палітычныя, рэлігійна-філасофскія, культурныя праблемы: духоўнай свабоды, ролі розуму ў пазнанні, адносін да антычнай спадчыны, свецкіх ведаў, філасофіі, верацярпімасці.

С. Падокшын былі вылучаны 3 напрамкі ў рэнесансна-гуманістычнай філасофскай думцы: радыкальны рэфармацыйна-гуманістычны (Якуб з Калінаўкі, Марцін Чаховіц, Ф. Касы, С. Зізаній і інш.); умераны рэфармацыйна-гуманістычны (Ф. Скарына, С. Будны, А. Валян, Л. Зізаній, С. Полацкі і інш.); атэістычна-гуманістычны (С. Лован, К. Бекеш, К. Лышчынскі і інш.)¹⁸. Акрамя таго, ім была прапанавана перыядызацыя развіцця рэнесансна-гуманістычнай думкі: пачатак XVI ст. — 1550-я гг. (ад Ф. Скарыны да Рэфармацыі) — ранняе Адраджэнне; сярэдзіна–канец XVI ст. – рэфармацыйна-гуманістычны перыяд; канец XVI–XVII стст. – Контррэфармацыя і барока¹⁹.

Я. Парэцкі ў якасці вялікай заслугі С. Буднага выдзяляў яго дэталёвы, крытычны аналіз Евангелля²⁰. Сярод матываў перакладу С. Буд-

16 Падокшын С. А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі. С. 43–57.

17 Падокшын С. А. Возрождение // Франциск Скорина и его время : энцикл. справ. Минск, 1990. С. 282–283.

18 Падокшын С. А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі. С. 61–66.

19 Там жа. С. 58–61.

20 Парэцкі Я. І. Сымон Будны. Мінск, 1975. С. 11.

ным у Нясвіжы ў 1572 г. Бібліі адзначана недаступнасць для шырокага кола чытачоў і грувасткась польскамоўнай Брэсцкай Бібліі 1563 г., шматлікія памылкі ў яе перакладзе²¹.

Важныя дасягненні беларускай савецкай гістарычнай навукі, культуралогіі, філасофіі 1970–1980-х гг. у адносінах да ацэнкі Адраджэння і Рэфармацыі дазволілі ўзбагаціць змест тагачаснай гістарычнай адукацыі. Пераканаўчым прыкладам гэтага з’яўляецца вучэбны дапаможнік для ВУ на гісторыі БССР пад рэдакцыяй В. У. Чапко і А. П. Ігнаценкі. Безумоўна, што партыйна-класавы падыход, атэістычная пазіцыя абмяжоўвалі разгляд рэфармацыйнага руху толькі ў кантэксце барацьбы народных мас супраць феадальна-прыгонніцкага і нацыянальна-рэлігійнага прыгнёту. «Абараняючы свае класавыя інтарэсы, услед за буйнымі феодаламі (Глябовічамі, Заслаўскімі, Пацеямі, Руцкімі, Сангушкамі, Сапегамі, Слуцкімі, Тышкевічамі і інш.) у лагер католікаў перакінулася і большасць шляхты», — даводзілася аўтарамі вучэбнага дапаможніка. Пры гэтым ніводным словам не згадваецца, што ў лона рымска-каталіцкай царквы магнаты і шляхта пераходзілі як з праваслаўя, так і кальвінізму. Буйныя мецэнаты Радзівілы наогул не адзначаны сярод магнацкіх родаў. Аднак пры гэтым неабходна падкрэсліць наватарскія канцэптэуальныя ацэнкі культуры Адраджэння. Прызнана выключнай роля кнігадрукавання ў стварэнні беларускай арыгінальнай літаратуры, развіцці асветы, грамадска-палітычнай думкі і беларускай культуры наогул²². Пасля выкладання матэрыялу пра кнігадрукарскую дзейнасць Ф. Скарыны прыведзены і звесткі пра друкарні, што ўзніклі ў эпоху Рэфармацыі пры кальвінісцкіх абшчынах — у Нясвіжы, Бярэсці, Лоску і інш. «Адна частка кніг, што выдаваліся ў гэтых друкарнях, афармлялася ў традыцыях Ф. Скарыны, другая — друкавалася лацінскім шрыфтам на польскай і лацінскай мовах»²³. Сярод прадаўжальнікаў кнігадрукарскай традыцыі Ф. Скарыны названы дзеячы Рэфармацыі С. Будны і В. Цяпінскі. У якасці прыкладу фундатора кнігадрукавання фігуруе магнат Р. Хадкевіч. Аўтары вучэбнага дапаможніка далі станоўчую ацэнку пратэстанцкім школам, якія распаўсюджвалі асвету для шырокіх слаёў насельніцтва. Рэфармацыйны рух супрацьстаяў палітыцы езуітаў ў галіне адукацыі²⁴.

21 Там жа. С. 93.

22 История БССР : учеб. пособие для вузов / под ред. В. В. Чепко, А. П. Игнатенко. Минск, 1981. Ч. 1. С. 108.

23 Там же. С. 109.

24 Там же. С. 111.

Знайшоў сваё адлюстраванне ў вучэбным дапаможніку і ўклад дзеячаў Рэфармацыі ў грамадска-палітычную думку Беларусі, якая знаходзілася пад уплывам агульнаеўрапейскага рэфармацыйнага руху (праўда, гэтая выснова была змешчана пасля ацэнкі ўплыву рускіх вольнадумцаў на беларускую грамадска-палітычную думку)²⁵.

Кнігазнаўчымі, мастацтвазнаўчымі даследаваннямі менавіта Брэсцкай Бібліі першым пачаў займацца М. Нікалаеў. У 1989 г. у зборніку «Помнікі мастацкай культуры» быў змешчаны яго артыкул, прысвечаны гэтаму помніку кніжнай культуры²⁶. У згаданай і наступных працах М. Нікалаева былі канцэптуальна абгрунтаваны высновы пра Брэсцкую Біблію як сведчанне якасна новага этапу ў развіцці кнігадрукавання, пра яе папулярнасць ва ўсходнеславянскім свеце (выкарыстоўвалася пры падрыхтоўцы да выдання Астрожскай Бібліі 1581 г.). Справядліва адзначана, што Брэсцкая Біблія не вывучалася гісторыкамі, толькі невялікія згадкі пра яе прысутнічалі ў некаторых мастацтвазнаўчых і кнігазнаўчых працах.

Напрацоўкі беларускіх савецкіх вучоных 1970–1980-х гг. далі штуршок для разгортвання розных тэматычна-праблемных напрамкаў даследаванняў царкоўных і этнаканфесійных адносін у ВКЛ на сучасным этапе развіцця гістарычнай навукі, які пачаўся ў 1991 г. з набыццём незалежнасці Рэспублікі Беларусь. І. В. Саверчанка ў асобнай манаграфіі «Сымон Будны — гуманіст і рэфарматар» (Мінск, 1993)²⁷ з выкарыстаннем новых архіўных крыніц прасачыў жыццёвы і творчы шлях асветніка, яго тэалагічныя погляды, этычную дактрыну і сацыяльнае вучэнне, паказаў пачэснае месца гэтага віднага прапаведніка і тэарэтыка рэфармацыйнага руху ў ВКЛ ва ўсёй еўрапейскай культуры XVI ст. Г. Я. Галенчанка і Л. С. Іванова ў частцы 1 «Нарысы гісторыі Беларусі» падкрэслілі, што Рэфармацыя ў Беларусі з'яўлялася састаўной часткай еўрапейскага рэфармацыйнага руху, але мела асаблівасці, насіла ў асноўным шляхецка-магнацкі характар, спрыяла актывізацыі духоўнага жыцця, распаўсюджванню гуманістычных тэндэнцый, развіццю рэнэсанснай культуры, адыграла пэўную ролю ў складванні талерантнасці ў ВКЛ. Сярод найбольш значных перакладаў Бібліі называецца Брэсцкая Біблія 1563 г.²⁸

25 Там же. С. 114.

26 Нікалаеў М. В. Шэдэўр Брэсцкай друкарні // Помнікі мастацкай культуры Беларусі : новае даслед. Мінск, 1989. С. 144–149.

27 Саверчанка І. В. Сымон Будны – гуманіст і рэфарматар. Мінск, 1993. 223 с.

28 Нарысы гісторыі Беларусі : у 2 ч. / М. П. Касцюк [і інш.]. Мінск, 1994. Ч. 1. С. 171–175.

Аб'ектыўныя навуковыя ацэнкі Рэфармацыі знайшлі сваё адлюстраванне ў гістарычнай адукацыі Рэспублікі Беларусь. Напрыклад, у вучэбным дапаможніку «Гісторыя Беларусі» пад рэд. Я. К. Новіка і Г. С. Марцуля Рэфармацыя разглядаецца ў кантэксце барацьбы беларускага народа супраць польска-каталіцкай экспансіі²⁹.

Л. С. Іванова ў т. 2 навуковага калектыўнага выдання «Гісторыя Беларусі» раскрыла перадумовы Рэфармацыі, сацыяльны склад рэфармацыйнага руху, арганізацыю пратэстанцкай царквы, сіноды, зборы, прааналізавала антытрынітарызм, паказала ўздзеянне Рэфармацыі на адукацыю і кнігадрукаванне. «Выдатнае месца ў гісторыі кнігадрукавання ВКЛ і Польшчы належыць выданню Берасцейскай (ці Радзівілаўскай) кальвінісцкай Бібліі 1563 г., якая выйшла «ўласным коштам» Радзівіла Чорнага»³⁰. Перавага польскай мовы ў рэфармацыйным кнігадрукаванні Беларусі і арыентацыя кніжнай прадукцыі на мясцовую паланізаваную шляхту тлумачыцца падтрымкай Рэфармацыі з боку той часткі грамадства (магнатаў, шляхты), якая запазычвала і засвойвала традыцыі польскай культуры. «Рэфармацыя падняла на новы ўзровень свецкія або ў значнай ступені секулярызаваныя міжнародныя культурныя сувязі. Разам з тым яна паскорыла культурную паланізацыю значных слаёў шляхты, таму што не апіралася на беларускія і ўсходнеславянскія моўныя і пісьмовыя традыцыі»³¹. Паводле Г. Сагановіча, пашырэнне рэфармацыйных настрояў у другой чвэрці – сярэдзіне XVI ст. вызначалася палітычнымі інтарэсамі алігархаў, перспектыўнасцю Рэфармацыі для ўмацавання дзяржаўнай ідэнтычнасці ВКЛ, прывабнасцю дэмакратычных прынцыпаў арганізацыі кальвінісцкай царквы ў вачах шляхты³².

На сучасным этапе важныя дасягненні атрымалі айчыныя кнігазнаўцы М. Нікалаеў, Н. Бязозкіна, А. Цітавец і інш. Заслугоўвае асаблівай увагі «Гісторыя беларускай кнігі» пад агульнай рэдакцыяй М. Нікалаева. Пратэстанцкая польскамоўная Брэсцкая Біблія 1563 г. прызнана важнай падзеяй для будучыні культуры³³. У дадзеным

29 Гісторыя Беларусі : у 2 ч. Мінск, 1998. Ч. 1 : Ад старажытных часоў – па люты 1917 г. / пад рэд. Я. К. Новіка, Г. С. Марцуля. С. 185–187.

30 Гісторыя Беларусі : у 6 т. Мінск, 2008. Т. 2 : Беларусь у перыяд Вялікага Княства Літоўскага / Ю. Бохан, Г. Галенчанка ; рэд. т. Ю. Бохан, Г. Галенчанка. С. 517.

31 Там жа. С. 519.

32 Сагановіч Г. Нарыс гісторыі Беларусі ад старажытнасці да канца XVIII стагоддзя. Мінск, 2001. С. 223–224.

33 Гісторыя беларускай кнігі : у 2 т. Мінск, 2009. Т. 1 : Кніжная культура Вялікага Княства Літоўскага / М. В. Нікалаеў ; навук. рэд.: В. В. Антонаў, А. І. Мальдзіс. С. 81.

грунтоўным навуковым выданні прааналізавана гісторыя брэсцкіх друкарняў у 1553–1554, 1558–1570 гг., дзейнасць і лёс друкароў Б. Ваяводкі, С. Мурмеліуса, К. Базыліка, зроблены мастацтвазнаўчы аналіз Брэсцкай Бібліі. Сярод перакладчыкаў са старажытнаўрэйскай, грэчаскай і лацінскай моў названы запрошаныя з Малапольшчы кальвінісцкія тэолагі і літаратары Я. Ласкі (ініцыятар выдання Бібліі), Р. Орсацывуш (Оршак), Ф. Сканкор, П. Статорыус (Стоіньскі), А. Тшэцецкі, Г. Шоман, Я. Любельчык, Ф. Лізманін, Б. Охін. Перакладчыкі выкарыстоўвалі тэксты Бібліі на жывых мовах — нямецкай, французскай. Паводле М. Нікалаева, у падрыхтоўцы выдання Брэсцкай Бібліі ўдзельнічаў вядомы тагачасны арыянскі пісьменнік, тэолаг Павел з Бжэзін³⁴. М. Нікалаевым праведзены таксама аналіз экзэмпляраў Брэсцкай Бібліі 1563 г., што знаходзяцца ў сховішчах Санкт-Пецярбурга³⁵. Звесткі пра друкарні сярэднявковага Бярэсця выкладзены Н. Бярозкінай у кантэксце гісторыі кнігадрукавання Беларусі XVI — пачатку XX стст.³⁶

Такім чынам, у айчыннай гістарыяграфіі Рэфармацыі ў ВКЛ выразна вылучаюцца 3 найбольш плённыя перыяды. Першы перыяд (1920–1930-я гг.) – павярхоўны, дэкларатыўны, навукова-папулярызатарскі і асветніцкі погляд на яе праблематыку ў кантэксце рамантызаванай «нацыянал-дэмакратычнай» канцэпцыі гісторыі Беларусі. Другі перыяд (1970–1980-я гг.) характарызаваўся полідысцыплінарным даследаваннем шырокага тэматычна-праблемнага спектру пытанняў Рэфармацыі, выпрацоўкай асноўных канцэптальных пазіцый (пры гэтым адчувалася ўздзеянне пануючай марксісцка-ленінскай ідэалогіі і атэістычных падыходаў). Трэці перыяд (1990-я гг. — пачатак XXI ст.) адзначаны паліглыбленым вывучэннем традыцыйных пытанняў гісторыі Рэфармацыі на шырокай навукова-метадалагічнай аснове і з выкарыстаннем новых крыніц, а таксама распрацоўкай асобных аспектаў царкоўных і этнаканфесійных адносін у ВКЛ. Нягледзячы на з’яўленне цэлага шэрагу каштоўных кнігазнаўчых прац, пакуль не сталі прадметам асобных манаграфічных даследаванняў брэсцкія друкарні XVI ст. і непасрэдна Брэсцкая Біблія 1563 г.

34 Там жа. С. 179.

35 Там жа. С. 180.

36 Бярозкіна Н. Ю. Гісторыя кнігадрукавання Беларусі (XVI – пачатак XX ст.). Мінск, 1998. С. 29–32.